

FUND OG FORSKNING

BIND 60

2021

DET KGL. BIBLIOTEK

FUND OG FORSKNING

Bind 60

2021

FUND OG FORSKNING

I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS

SAMLINGER

Bind 60

2021

With summaries

KØBENHAVN 2021

UDGIVET AF DET KGL. BIBLIOTEK

Om billedet på smudsomslaget:
Den store julegås ankommer med *Julemandshæren* til Københavns Rådhus i 1974
(se side 273). Fotograf: Nils Vest. Tak til fotografen for tilladelse til
at måtte bringe dette fotografi.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik 3.s bibliotek.

Om titelvignetten se side 130

© Forfatterne og Det Kgl. Bibliotek

Redaktion:
Claus Røllum-Larsen

Artikler i *Fund og Forskning* gennemgår 'double blinded peer-
review' for at kunne antages. Undtaget fra denne norm er dog
i dette nummer artiklerne under 'Fund'.

Grafisk tilrettelæggelse: Narayana Press

ISSN 0069-9896

HVAD BLEV DER AF JULEMANDSHÆREN? OM ARKIVERING AF FLYGTIGE SCENEKUNSTFORMER¹

AF
ANNA LAWAEZT

Inden for scenekunstmrådet har man siden 1960'erne kunnet følge en bevægelse væk fra dramateksten som styrende for iscenesættelser på teaterscenen. Andre æstetiske parametre som lys, videoprojektion og lyd er blevet ligestillet med dramateksten i skabelsesprocessen, og kollektiv ledelse, *devising*, har vundet frem. Dette bygger bl.a. på et historisk skift fra en tekstdomineret kultur til en ny medieæra, hvor billede og lyd spiller en central rolle, et brud med tidligere ledelses hierarkier samt en teknologisk udvikling inden for teatret. Det nye paradigme har den tyske teaterforsker Hans-Thies Lehmann kaldt det post-dramatiske teater.²

Huller i arkivet

Bevægelsen har betydning for arkivopbygningen på scenekunstmrådet, dvs. arbejdet med at bevare dokumentation for eftertiden. Hvor man tidligere har kunnet læne sig op ad dramateksten, når man som forsker, dramaturg eller kunstner ville forstå et værk eller lave en kunstnerisk nyfortolkning, er der ofte ikke efterladt meget i dag. En intern samlingsgennemgang, jeg foretog i 2017 af de teatre, der indsender opført upubliceret dramatik til Det Kgl. Biblioteks Teatersamling, viste at 1/3 af de københavnske teatre *ikke* indsendte deres manuskripter på trods

¹ Tak til Michael Dupont, Rigsarkivet, Amanda Kistrup Vallys, Det Kgl. Bibliotek, Laura Søvsø Thomassen, Det Kgl. Bibliotek og Oliver Baird.

² Hans-Thies Lehmann: *Postdramatic Theatre*, 2006, s. 17.

af, at det er indskrevet i kontraktforlæg fra Danske Dramatikere som en forpligtigelse.³ Blandt de teatre, der har forsømt at indsende, er bl.a. *Teater Republique* (2008-), der under teaterinstruktør Martin Tulinus' ledelse arbejdede med visuelt ekspressive forestillinger herunder brug af ny-cirkus. I mange af disse iscenesættelser er teksterne *ikke* det primære, og formentlig er dette en af grundene til, at teatret ikke har indsendt dramateksterne. Dominansen af det ikke tekstlige i de ikke-afleverende teatres repertoire er meget tydelig, selvom man selvfølgelig ikke kan udelukke, at der for nogle teatres vedkommende blot er tale om en forglemmelse.

På den måde kommer indsamling af dokumentation om teatret til at minde om de problematikker i forhold til dokumentation, der tidligere har været forbeholdt dans, cirkus og performancekunst. Dvs. scenekunstformer, der enten arbejder med et kropsligt sprog eller konsekvent krydser genre, men sjældent har et værkforlæg, der kan arkiveres.

Når kulturarven ikke er stationær, som det er tilfældet med scenekunsten, men noget som er foranderligt og mobilt, rykker det i første omgang ved vores arkivbegreb. Det er ikke selve værket (en live begivenhed), der arkiveres, men aftrykkene af det. Den hidtidige måde at indsamle den danske scenekunst på har bestået i indsamling af manuskripter, forestillings-, institutions- og personarkiver. Når man ser bort fra manuskriptindsamlingen, er der primært tale om arkiver fra afdøde scenekunstnere eller nedlagte institutioner. Dermed falder indsamlingens hidtidige politik i tråd med en historisk objektiv tilgang til arkivopbygning, hvor man ikke påvirker arkivet, men validerer dets betydning ved at henvise til det enkelte arkiv og arkivskabers logik.⁴ Denne position udfordres af en postmoderne tilgang til arkivdannelse, hvor man netop sætter spørgsmålstegn ved det objektive og autoritative ved selve arkivet. Dertil kommer, at den digitale udvikling er så hurtig i dag, at meget går tabt pga. manglende transkodning eller overførsel mellem kommunikationsplatforme hos den enkelte kunstner eller det enkelte teater. Hvem har gemt de mails, de skrev i 1990'erne? Derudover oplever man i dag en tættere sammenvævning med hverdagslivet i arkivet.⁵ Fra at være lukkede hukommelsesbanker om og for eliten,

³ I Danmark er det de færreste teatermanuskripter, der bliver udgivet, og derfor er teatermanuskripterne ikke omfattet af pligtafleveringsloven. Af den grund har Teatersamlingen en væsentlig arkivfunktion i forhold til sikring af opført upubliceret dramatik.

⁴ J. Ridener: *From Polders to Postmodernism: A Concise history of archival theory*, Duluth, 2009.

⁵ Mike Featherstone: *Archive. Theory, Culture & Society*, 23 (2-3), 2006, s. 591-596.

er det subjektive, i takt med etableringen af en demokratisk stat, blevet gradvist mere væsentligt, mest ekstremt eksemplificeret med Netarkivet (2005-), der som en del af pligtafleveringen høster *alle* dk-domæner, hvilket betyder, at alle danskere med en hjemmeside efterlader sig spor i arkivet.

Det Kgl. Bibliotek har til opdrag at indsamle, bevare og tilgængeliggøre kulturarv i form af tekst, billeder og lyd i både fysisk og digital form.⁶ Denne artikel er en del af et forskningsprojekt finansieret af Kulturministeriet, der skal udvikle strategier for indsamling af flygtige scenekunstformer for Det Kgl. Bibliotek. I denne artikel undersøges hvad der er blevet bevaret af Teatergruppen Solvognens værk *Julemandshæren* fra 1974 i Det Kgl. Biblioteks samlinger når der ikke har været foretaget en særindsamling til Specialsamlingerne, dvs. udelukkende baseret på pligtafleveret materiale. Derudover diskuteres casens repræsentativitet i forhold til samtidige grupper og nutidens scenekunst.

Julemandshæren – rester i arkivet

I 2006 blev *Julemandshæren* optaget blandt de 108 “mest uomgængelige værker” i dansk kultur i den af fhv. kulturminister Brian Mikkelsen etablerede Kulturkanon. Udover at være ikonisk i folkemunde, blev den blåstemplet som et væsentlig bidrag til dansk kulturliv og sat i selskab med Holbergs *Jeppes på Bjerget*, Oehlenschlägers *Aladdin* og Bournonvilles *Sylfiden*.⁷ *Julemandshæren* blev i 1974 opført af teatergruppen Solvognen (1968-83) som en aktion fra den 18. til 23. december i Københavnsområdet, hvor omkring 100 personer var udklædt som julemænd og engle. Begivenheden fandt sted med en plan, men ikke med et traditionelt manuskript. I stedet var der tale om *live* aktioner, der foregik simultant forskellige steder i byen. Udviskningen af den sikre binding til tid og sted kombineret med flygtigheden og fraværet af et traditionelt manuskript, udfordrer den måde, vi indsamler dokumentation for denne type scenekunstneriske praksisser på til det ekstreme. Hvad skete der egentlig? Hvad kan vi stykke sammen af et værk, der har fået kanonisk status baseret på pligtafleverede kilder i Det Kgl. Bibliotek?

De kilder, der i dag er bevaret i Det Kgl. Biblioteks samlinger, kan inddeles i tre grupper: 1) erindringer om *Julemandshæren* i samtiden

⁶ *Finanslov for finansåret 2021*, s. 129.

⁷ <https://kulturkanon.kum.dk/scenekunst/> Besøgt. 4. maj 2021.

og i eftertiden. Disse kan underdeles i dem, der oplevede værket som tilskuere og dem, som skabte og opførte værket. 2) Værker, der baserer sig på materiale fra *Julemandshærens* aktion, og derved parafraserer over værket 3) Akademiske analyser baseret på de to ovenstående kildetyper. Sidstnævnte er udeladt i analysen, da der er tale om sekundære kilder.

Der er ikke bevaret pligtafleveret værkdokumentation om gruppen på Det Kgl. Bibliotek i form af programmer eller plakater. Der findes ikke en AV-optagelse eller et manuskript fra *Julemandshæren*. Der er heller ingen dokumentation af processen (mødereferater, optegnelser, skitser), eller de institutionelle rammer, værket blev skabt under, der normalt vil være indgået ved en specialindsamling, men der er derimod mange øjenvidneberetninger. Man finder også fotografier fra aktionen fra samtidens avisartikler og børnebogen *Da julemændene kom til byen med Solvognen* fra 1975 og Nina Rasmussens erindringsroman *Solvognen. Fortællinger fra vores ungdom* fra 2002. Filmen *Dejlig er den himmel blå* fra 1975 af Jøn Bang Carlsen, er heller ikke bevaret på Det Kgl. Bibliotek, selvom den ligger online på internettet, da den ligger på youtube, et domæne, der ikke er dansk, og derfor ikke høstes automatisk til Netarkivet.⁸ Filmen er dog bevaret på Det Danske Filminstitut. Men da den ikke er en del af Det Kgl. Biblioteks samling, medtages den ikke i denne undersøgelse. I flere radioudsendelser om *Julemandshæren* anvendes lydoptagelser fra aktionen. Endelig er retsdokumenterne fra Byretten og Landsretten bevaret i Rigsarkivet, mens der ikke er bevaret noget i Politarkivet.⁹ Landsrettens dom indgår i analysen, da den er signifikant i sin beskrivelse af *Julemandshæren*.

Erindringer i samtiden

Solvognen gjorde målrettet brug af medierne, som det tidligere medlem af Solvognen Nina Rasmussen beskriver i et tilbageblik fra 2002: "God pressedækning og gode billeder er det vi søger, for vores publikum på gaderne vil altid være af begrænset størrelse".¹⁰ Mediebevidstheden påvirkede ifølge Rasmussen gruppens æstetiske arbejde: "Derfor er det i

⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=sMp9h0nbEDc> Besøgt 31. maj 2021. Siden 2005 har dk-domæner været underlagt pligtafleveringsloven.

⁹ Københavns Byret, 24. Afdeling for Politisager: Dom 30.05.1975, Østre Landsret, 1. Afdeling: Dom 12.03.1976 (a.s.nr. 289/1975). Politarkivnr. A-sag 4580/1975 og 4586/1975.

¹⁰ Nina Rasmussen: *Solvognen. Fortællinger fra vores ungdom*, 2002, s. 97.

høj grad medierne vi spiller for, og det kan kun lykkes hvis vi skaber nye billeder. Nye billeder på gaden, nye billeder i hovedet og nye billeder i fotografernes kameraer. Vi spiller med virkeligheden og virkeligheden spiller med i Solvognens teater”. Allerede i 1973 i forbindelse med den første større aktion af gruppen, *Wounded Knee*, der foregik på Nørreport Station og Rådhuspladsen, var strategien med medierne som bevidner og forstørrer af begivenheden anvendt “Det var vigtigt for os, at vi kunne kommunikere igennem medierne, for i virkeligheden var der relativt få mennesker, der havde set spillet på Rådhuspladsen og Nørreport, og ingen havde haft mulighed for at se begyndelsen og slutningen”.¹¹ Aktionsværkerne kan altså forstås som mange små delværker, der ikke var intenderet som en sammenhængende oplevelse for publikum.

Rigtig mange har hørt om *Julemandshæren*, selvom det er næsten 50 år siden, at aktionen fandt sted. Særligt aktionen i Magasin, hvor julemændene forærede gaver væk, er blevet en kollektiv anekdote. Den amerikanske performanceteoretiker Diana Taylor har beskrevet skismaet for arkivering af scenekunst som et forhold imellem repertoiret og arkivet. Ved repertoiret forstår hun al den viden, der overleveres igennem krop og fortælling – dvs. også den kollektive anekdote – hvorimod arkivet kun kan bevare det, der er blevet nedskrevet eller registreret. Imidlertid peger hun på, at der i genfortællingen af et værk skabes et nyt værk: “The versions change with each transmission, and each creates slips, misses, and new interpretations that results in a somewhat new original”.¹² Det er et interessant perspektiv at have på både samtidens bevidning (aviserne) og eftertidens erindringer fra de medvirkende. Det gør det også til en særlig dynamisk type dokument, der ikke er det, vi indenfor en æstetisk værkforståelse vil kalde for et nyt værk, men det får værket til at leve påny, med forskellige betoning i en række genopførelser.

Avisernes fortælling

Solvognens amplificering af værket igennem medierne var effektiv. Der er i samtiden skrevet utrolig meget om gruppen. En søgning i Mediestream.dk, Det Kgl. Biblioteks avisdatabase med digitaliserede aviser i perioden 17.12.-31.12.1974 på Solvognen giver 87 omtaler. Dette svarer ikke til alle omtaler i alle aviser, da f.eks. *Politiken* og *Ekstrabladet*

¹¹ Rasmussen 2002, s. 82.

¹² Diana Taylor: *The Archive and the repertoire*, 2003 s. XX (romertal).

ikke er en del af det materiale, man har adgang til digitalt. Der digitaliseres løbende fra det fysiske avisarkiv på Det Kgl. Bibliotek.¹³ At der tages udgangspunkt i digitaliseringer, hvor alt fysisk ikke er digitaliseret, skaber et ustabil arkiv, som bl.a. historiker Helle Strandgaard Jensen har påpeget som et generelt problem for digitale arkiver.¹⁴ Med dette forbehold for mængden giver omtalen imidlertid et interessant billede af, hvordan begivenhederne blev oplevet i samtiden. Igennem avisomtalerne kan man stykke følgende sammen om begivenheden:

Under overskriften "Hær af julemænd går i krig over hele København"¹⁵ foregriber avisen *Aktuelt* over et to-sides opslag de kommende dages begivenheder: Skuespiller Jesper Klein vil tage imod 100 julemænd på Kvæsthusbroen. Optoget vil gå ned ad Strøget for kl. 14 at ankomme på Nørre Hospital, hvor julemanden underholder. Den 19. december besøges skoler om morgenen og kl. 16 er Vagn Simonsen (tidl. TV-vært) konferencier ved et to timers program på Rådhuspladen. Fredag kl. 10 får Politigården besøg, og der vil blive overrakt en platte. Derefter finder en busaktion sted. En time efter befinder julemændene sig på Den Kgl. Porcelænsfabrik hvor sangeren, Poul Dissing, optræder. Lørdag er der aktioner ved Arbejdsretten kl. 12. Men der vil også være hemmelige aktioner. "I starten er vi de rare julemænd, men efterhånden som vi konfronteres med dagens barske virkelighed i Danmark med arbejdsløshed og nød, vil vore aktioner få et politisk sigte" som et af Solvogens medlemmer fortæller avisen.¹⁶ Billedsiden består af nærbilleder af tidens folkekære kendisser: Benny Holst, Arne Würgler, Poul Dissing, Vagn Simonsen og Jesper Klein. Foromtalen vidner om en minuttøs planlægning af aktionen, hvor man på timebasis kan redegøre for, hvad der skal ske.

I de kommende dage ændres billedsiden i aviserne sig imidlertid, og det er kun få steder, der fokuseres på kendte skuespillere og sangere.¹⁷ Fredag den 19. december, dagen efter at *Julemandshæren* er gået i land, bringer 14 aviser omtale af torsdagens landgang – fra Bornholm til Horsens får læsere genfortalt, hvad der er sket. Heraf består ni omtaler

¹³ I 1781 blev danske aviser underlagt pligtafleveringsloven. Søgningen er foretaget i maj 2021.

¹⁴ Helle Strandgaard Jensen (2020): Digital Archival Literacy for (all) Historians. *Media History*, 2020, s. 255.

¹⁵ *Aktuelt* 17.12.1974, s. 26-27.

¹⁶ *Aktuelt* 17.12.1974, s. 27.

¹⁷ *Dagbladet. Roskilde og omegn* 20.12.1974, *Information* 20.12.1974, s. 12.

Et motiv, der skiller sig ud fra de øvrige avisers visuelle fokusering på julemænd ved dækningen af Solvognens *Julemandshær*, er billedet af Jomfru Maria og et får, dvs. den traditionelt kristne ikonografi, der knytter sig til julen. Bragt i *Sjællands Tidende* 19.12.1974, s. 12/Det Kgl. Biblioteks arkiv.

Bragt med tilladelse fra Sjællandske Tidende.

Teatergruppen »Solvognens« gjorde i går sit til at julehumøret steg lidt ekstra på Rådhuspladsen. Gruppen underholdt de forblæsnede med julealmene, julemænd på rulleskøjler for rundt og lavde lyde, og desuden var der tabletter fra juleevangeliet – som her Maria i stalden i Betlehem.

af et billede med en tekst. Billedsiden domineres af billeder fra selve landgangen med julemændene ved Kvæsthusbroen, men en avis skiller sig ud ved at bringe et foto af en udklædt Jomfru Maria med får.¹⁸ To aviser anslår antallet af julemænd til at være 150, der også vil lave aktioner i Aarhus og Herning i de kommende dage.¹⁹ Ingen andre kilder omtaler imidlertid aktioner i de to byer. Måske er det oplevelsen af de allestedsnærværende julemænd, der får journalistens fantasi til at løbe løbsk? I de øvrige medier anslår man antallet af julemænd til at være 100. Omtalen er generel munter, selvom man også får aktionens budskab formidlet:

“Den danske teatergruppe Solvognen foretog i går en hyggelig demonstration gennem Københavns gader hvor 100 julemænd viste forskellige festlige indslag. Men hyggen varer ikke ved. En af dagene vil julemændene f.eks. demonstrere foran Arbejdsretten. Man har valgt denne form for at understrege forskellen mellem den hyggelige julestemning og den stemning, de mange arbejdsløse befinder sig i”.²⁰

¹⁸ *Sjællands Tidende* 19.12.1974, s. 12.

¹⁹ *Dagbladet. Østsjællands folkeblad*, 19.12.1974 s. 6 og *Dagbladet. Roskilde og omegn* 19.12.1974, s. 6.

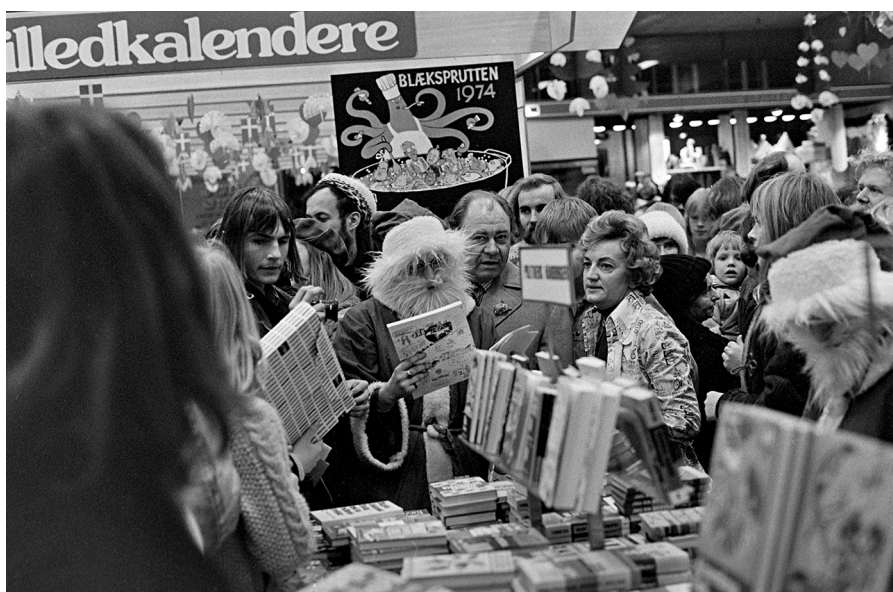
²⁰ *Bornholmeren* 19.12.1974 s. 12.

En julemand titter ind til en ældre mand i De Gamles By. Børnebogen *Da julemændene kom til byen* er det eneste sted, man finder billedokumentation for besøget i form af et kompositbillede. Foto: Solvognen.

Denne dag kan man også på forsiden af *Dagbladet* læse om en julemand i New York, der demonstrerer mod arbejdsløshed – noget der viser at koblingen mellem julens symbolik og kapitalismekritik også optræder i aktionsform simultant i andre lande.²¹ Nogle aviser beskriver den julemands-cabaret, man kan opleve samme dag kl. 16 på Rådhuspladsen. *Information* skiller sig ud fra de øvrige medier ved konsekvent at lave opsøgende journalistik, hvor de myndigheder og institutioner, der konfronteres med Solvognen, interviewes. Således har de denne dag lettere humoristisk fokuseret på, at julemændene blev ledt udenom Amalienborg Slotsplads “Er det forbudt at gå på Amalienborg slotsplads, hvis man er julemand” spørger intervieweren polemisk den vagthavende på politistationen i St. Kongensgade. Den vagthavende svarer, at optog ikke må kollideres med vagtparaden

²¹ *Dagbladet* (Folketidende) 19.12.1974, s. 1.

I Magasin blev der delt bøger ud. I Nina Rasmussens erindringer fortæller hun, at det bl.a. var *Historiebogen*, som julemændene selv havde medbragt, der blev uddelt. I en avis står der, at det er *Maos lille røde*, der deles ud. Julemændene kom ind i Magasin incognito, men klædte simultant om i venteområdet ved toiletterne i kælderen i Magasin. De, der ikke havde mod på at agere julemænd i denne kontekst, mødte op som "publikummer" og blandede sig med kunderne i Magasin. Gengivet i *Solvognen*.

Fortællinger fra vores ungdom. Foto: Ole Hansen/Ritzau Scanpix.

"slet ikke, når der er Kongevagt. Så er der simpelthen ikke plads på pladsen".²² *Information* nævner som det eneste digitaliserede medie, at en julemand og en engel er ankommet simultant med nisserne fra Norges-færgen med faldskærm til en pløjemark udenfor Holbæk. Udover kameraer, er det reelt kun en håndfuld mennesker, der oplever denne del af aktionen live. Aktionen kan altså ikke opleves fuldt ud af alle. Man kan tale om en videreudvikling af mediestrategien fra *Wounded Knee*, hvor man nu opererer over et større geografisk område og en længere periode. Takket være medierne, er der mulighed for at få indblik i, hvad der foregår.

²² *Information* 19.12.1974, s. 8.

Lørdagens aviser fokuserer på at anmelde showet på Rådhuspladsen – et sted får teknikken en hård medfart: “Efter nissernes vagtparade gennem byen i går optrådte teatergruppen Solvognen på Rådhuspladsen. Efter en del vanskeligheder med højtaleranlægget kom man – stærkt forsinket – i gang”.²³ En enkelt avis beskriver skolebesøg på Sct. Hansgades Skole og Stevnsgades Skole, hvor eleverne modtager eksemplarer af “Historiebogen” – en antiimperialistisk udlægning af verdenshistorien.²⁴ En avis skiller sig ud, men skaber også usikkerhed om, hvem der er afsender på hele aktionen – eller afslører det dæknavn, der er anvendt for at få myndighedspersoner til at troppe op:

“Borgmesteren [i Holbæk] burde roses, siger julemændene fra Spillehuset i København. Ekstrabladet bragte i går som dagens sensation at Holbæks Borgmester Arnold Sørensen var blevet til grin i forbindelse med modtagelsen af julemand og en vis engel fra den kommunale institution Spillehuset i København. Vi vil gerne meddele at det aldrig har været vores hensigt at gøre borgmesteren til grin eller i det hele taget latterliggøre nogen som helst, siger Nils Vest som repræsentant for Spillehuset der er en sammenslutning af en række københavnske teatergrupper som underholder institutioner og hospitaler”.²⁵

Spillehuset er ikke blevet krediteret som initiativtager til begivenheden af andre kilder.

Søndagens dækning af begivenhederne er præget af billedløse notitser, der omtaler *Julemandshærens* besøg på Politigården i København, hvor en H.C. Andersen juleplatte er blevet afleveret til politidirektøren. Igen er det *Information*, der skiller sig ud i dækningen: Den Kgl. Porce-lænsfabrik har sendt deres afskedigede medarbejdere hjem før tid for at afværge det i *Aktuelt* annoncerede besøg af Solvognen. I stedet kører julemændene til General Motors’ fabrik, der er ved at lukke, for at julemanden kan åbne en fabrik, så de arbejdsløse kan få arbejde igen. Der refereres til direktøren “som egentlig ikke havde noget mod nisserne, men fandt det udemokratisk at man var klatret over hegnet. Og

²³ *Dagbladet Østsjællands folkeblad* 20.12.1974, s. 8.

²⁴ *Information* 20.12.1974, s. 12.

²⁵ *Holbæk amts venstreblad. Odsherred Kalundborg* 20.12.1974, s. 3.

Den store julegås ankommer med *Julemandshæren* til Københavns Rådhus i 1974. Kritiske medier vælger at kalde gåsen for en and. Gengivet i *Solvognen. Fortællinger fra vores ungdom*. Foto: Nils Vest.

nu måtte nisserne så tage hjem”.²⁶ I denne version er der både nogle der kommer ind ad en port og kravler over et hegn (modsat de senere fortællinger, hvor dramatiseringen er øget og den fredelige indgang ad porten forsvundet). Besøget på General Motors’ fabrik er ikke noget, der dækkes bredt i medierne i modsætning til aktionen i Politigården, formentlig fordi den ikke var annonceret på forhånd.

Mandag ændres retorikken i overskrifterne: “Nisser med kæmpeand og bulldozer ville vælte arbejdsretten”,²⁷ “Nisser angreb Arbejdsretten”,²⁸ og “De ville bryde arbejdsretten ned”²⁹ og billedsiden domineres nu af et foto af en julemand, der føres bort af to betjente. Det er første gang at “den trojanske gås” nævnes som en del af julemandsoptøget: En 8 meter bred og 6 meter høj konstruktion, der konsekvent omtales som en and i alle de medier, der forholder sig kritisk til aktionen. Ud fra pressedækningen kan man forstå, at gruppen har anvendt 1-2 trykluftbor mod Arbejdsrettens bygning, der er anvendt røg, og der er blevet holdt en tale i en lift for 400 tilhørere.³⁰

Tirsdag kulminerer overskrifterne med anholdelser: “En juleaften i stormagasinet: 60 julemænd kørt bort”,³¹ “Gavmilde julemænd anholdt da de delte varer ud i to stormagasiner”,³² og “40 “nisser” anholdt”:³³ Det er denne aften omkring kl. 18, at julemændene begynder at dele varer ud først i Magasin og siden i Illum – nærmere bestemt bøger. Med 18 omtaler er det denne aktion, der får den absolut største mediedækning. Der er i denne skildring, at man aner, at der allerede er mange versioneringer i omløb: Nogle steder er der 150 nisser tilstede³⁴, andre steder er det Maos lille røde, der uddeles,³⁵ og antallet af anholdte varierer ligesom der skulle være 1000 mennesker udenfor Magasin, der istemte ““Engle dale ned i skjul”, mens politiet forgæves forsøgte at fastholde førergrebene på nisserne. “Syv forskellige betjente fortalte

²⁶ *Information* 21.12.1974, s. 12.

²⁷ *Morgenavisen Jyllandsposten* 22.12.1974, s. 3.

²⁸ *Fyens Stiftstidende* 22.12.1974, s. 3.

²⁹ *Aktuelt* 22.12.1974, s. 5.

³⁰ *Morgenavisen Jyllandsposten* 22.12.1974, s. 3.

³¹ *Information* 23.12.1974, s. 1.

³² *B.T.* 23.12.1974, s. 10.

³³ *Fyens Stiftstidende* 23.12.1974, s. 5.

³⁴ *Frederiksborg Amts Avis* 23.12.1974, s. 1.

³⁵ *Fyens Stiftstidende* 23.12.1974, s. 5.

Information, at de ikke anede, hvem der ledede politiet. De var tilkaldt fra fjern og nær og anede ikke, hvad de skulle tage sig til”.³⁶

Det er også lillejuleaften, at Solvognen bringer et indlæg i B.T., der beskriver deres bevæggrunde for det, de kalder fem dage med guerilla-teater:

“Julen er blevet et superborgerligt ritual og en følelsesmæssig skuffelse ... vi har villet trække ham [julemanden] ud af kapitalens klamme favntag ... “Her har I meningen med, hvad vi har gjort de sidste dage. Den stod ikke klar de første par dage. I et godt drama skal man ikke slippe pointen ud i første akt. Vi har også brugt byen som palet. Vi har malet julemandens og folkets røde farver i gaderne. Og vi har oplevet, at der er en anden måde at leve livet på i byen end at stresser ind og ud forbi kasseapparaterne.”³⁷

Det afsluttende besøg i Handelsbanken, der dramaturgisk burde være en kulmination, får sammenlignet med begivenheden i Magasin og Illum ganske lidt medieopmærksomhed: Tre medlemmer fra *Julemandshæren* beder om at låne 20-50 millioner kroner rentefrit for at kunne bygge nye boliger. De får selvfølgelig afslag, men da de møder op med presse og tv-hold, gør de et vist indtryk på de bankansatte.³⁸ *Information* vælger som den eneste avis, der indgår i analysen, at anmelde den samlede aktion som et “værk”: “Solvognens aktion var det mest fantastiske stykke teater, der blev præsenteret i året, der gik. Deres forestilling afslørede med juleglæde, hvordan julens glæde mangler”.³⁹

Mediedækningen er meget svingende for de enkelte del-elementer i den gennemtænkte aktion: Den spektakulære ankomst med helikopter til Holbæk, kabareten med kendte kunstnere, besøget på to Nørrebro-skoler, aktionen på General Motors’ fabrik, besøget i De Gamles By og besøget i Handelsbanken, er de dele, der omtales mindst i mediernes. Måske er det medvirkende til, at det i dag er Magasin-delen, der huskes?

³⁶ *Information* 23.12.1974, s. 1.

³⁷ *B.T.* 23.12.1974, s. 12.

³⁸ *Information* 24.12.1974, s. 8.

³⁹ *Information* 24.12.1974, s. 1.

Efterspillet i retten

I dagene efter starter debatten i medierne, der tager fart og lader værket få et efterspil, der stiller yderligere spørgsmålstegn ved begyndelsen og enden: Statens Kunstfond giver en produktionspræmie efter påsken i 1975 på 20.000 kr. for *Julemandshærens* litterære kvaliteter og den nye måde at bruge sproget på.⁴⁰ Men "præmien" forsvinder i ministeriet og udbetales først efter at julemændene, der blev kørt bort fra Magasin, frifindes i byretten den 30. maj 1975. I midten af juni bliver 45 julemænd anklaget i Landsretten.⁴¹ I sagen blev der dømt efter politivedtægtens § 3, stk. 1 for "fornærmelig", "støjende", "voldelig" "eller lignende optræden" og altså ikke for tyveri. At der var tale om et kunstværk, var ikke formildende:

"Den af de tiltalte anførte baggrund for og formål med aktionen samt den kunstneriske bedømmelse af denne findes ikke at kunne gøre bestemmelsen i politivedtægtens § 3, stk. 1, uanvendelig på forholdet, således som påstået af forsvareren for de tiltalte."⁴²

Selve beskrivelsen af forløbet, som de 45 julemænd anklages for, er beskrevet således:

"Ved byrettens dom er der lagt til grund, at de tiltalte efter fælles aftale, udklædt som julemænd indfandt sig i Magasin, Kongens Nytorv, søndag den 22. december 1974, hvor de overrakte udstillede varer til tilfældige kunder".⁴³

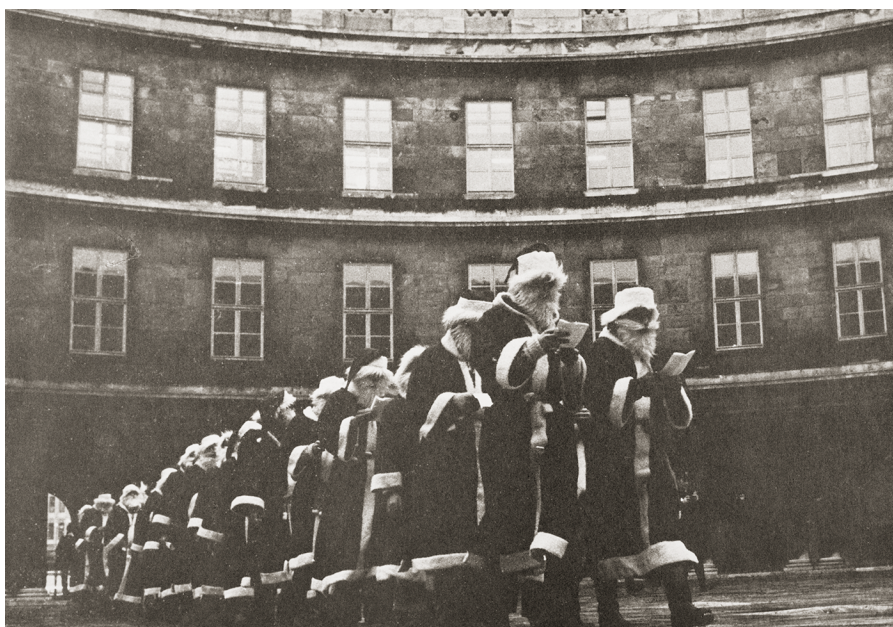
I dette resumé får man indtryk af, at det var hvad som helst, der blev uddelt af julemændene. Selvom medierne versionerer hvilke bøger, der uddeles, er det primært bøger der refereres til i deres gengivelse. Retsdokumentet understøtter dermed den annekdotte, der vandrede mundtligt videre i samfundet. I retsdokumentet dømmes der også for aktionen i Illum, men deltagerne har i denne aktion "ikke optrådt

⁴⁰ Rasmussen 2002, s. 236.

⁴¹ Rasmussen 2002, s. 242-43.

⁴² Dom afsagt 12. marts 1976 af Østre Landsrets 1. Afdeling, Østre Landsret Dombog 1. Afdeling nr. 84. s. 333/5.

⁴³ Dom afsagt 12. marts 1976 af Østre Landsrets 1. Afdeling, Østre Landsret Dombog 1. Afdeling nr. 84. s. 331/4.

Syngende julemænd i Politigården, der er kommet på besøg for ceremonielt at overrække en platte til politidirektøren. Man finder ikke billeder af optrinet i aviserne, men i børnebogen *Da julemændene kom til byen*. Foto: Solvognen.

råbende og støjende” men har “bortset herfra (...) udvist en lignende optræden som i Magasin.”⁴⁴ 43 af de tiltalte idømmes hver en bøde på 200 kr. og “De tiltalte betaler een for alle og alle for én sagens omkostninger for begge retter.”⁴⁵

Erindringer i eftertiden

Narrativ teori har som udgangspunkt, at en fortælling ikke er sand eller falsk, men reflekterer det som det enkelte menneske lægger vægt på, på et givet tidspunkt og i en given kontekst.⁴⁶ Fortællingen er i den forstand dynamisk, ligesom Diana Taylors forståelse af repertoireet som

⁴⁴ Dom afsagt 12. marts 1976 af Østre Landsrets 1. Afdeling, Østre Landsret Dombog 1. Afdeling nr. 84. s. 331/4.

⁴⁵ Dom afsagt 12. marts 1976 af Østre Landsrets 1. Afdeling, Østre Landsret Dombog 1. Afdeling nr. 84. s. 335/6.

⁴⁶ Michael White: *Narrativ teori*, 2011 (2006), s. 15.

noget, der ændrer sig ved genfortælling. Solvognens medlemmer har igennem tiden medvirket i en række interviews om *Julemandshæren*, hvor der lægges vægt på forskellige elementer.

Fortællinger i radioen

Ved en søgning i Det Kgl. Biblioteks arkiver finder man radioudsendelserne om og med Solvognen.⁴⁷ Den tidligste, der relaterer til *Julemandshæren*, stammer fra 1975. Her interviewer Erik Moseholm unavngivne medlemmer af gruppen om bl.a. *Julemandshæren*. I udsendelsen indgår lydoptagelser fra selve aktionen, særligt fra Arbejdsretten. Der er noget kaotisk over lydsiden fra selve aktionen: nogle steder er der dårlig lyd, man fornemmer både latter, aggression og usikkerhed i de meget unge stemmer og hører myndighedspersoners tilrettevisninger. I udsendelserne, der følger senere, fremstår lydbilledet klarere, og det er situationen fra Magasin, man primært får liveoptagelser fra. Et medlem forklarer mediestrategiens mål i udsendelsen fra 1975.

“Et andet aspekt af det at lave gadeaktioner det er, at det ofte vil være enormt hensigtsmæssigt at det bliver omtalt i massemedierne, så der træder en formidling af selve aktionen frem og folks oplevelse af den, når de læser i avisen eller hører om det i radioen. Og der gælder det i endnu højere grad om at lave det fantastisk enkelt, fordi at man så undgår at det blive fordrejet eller misforstået ved dem, der refererer det”.⁴⁸

I genfortællingen af værket finder helikopterlandingen sted i Holbæk dagen før landgangen ved Kvæsthusbroen, ligesom det nævnes, at der er julemænd, der forsøger at få kunder til at køre gratis med bussen, men ellers er alle de overordnede elementer fra medierne med i fortæl-

⁴⁷ I 2005 erstattede pligtafleveringsloven den aftalebaserede aflevering, der havde været på radio-tv området siden oprettelsen af Statens Mediesamling i 1987 i Danmark. For at finde materialer før dette tidspunkt skal man anvende den digitale infrastruktur for radio- og tv- udsendelser, der blev udviklet af LARM-projektet (2010-14) hvor både DR og Statsbiblioteket (nu Det Kgl. Bibliotek) var partnere. Som et delprojekt digitaliserede man alle sendeplansoplysninger og OCR-scannede dem, så det er muligt at fritekstsøge. Det betyder, at selvom en optagelse ikke er bevaret, kan man via sendeplansoplysningerne, der er komplette, kortlægge, hvad der er blevet udsendt.

⁴⁸ *Solvognen* DR, P1 16.03.1975, '40:00-51:28.

lingen. I genfortællingen fra en af de medvirkende lægges der vægt på aktiveringen af de almindelige mennesker til handling *udenfor* Magasin overfor politiet – et tema, der ikke forfølges i andre kilder. Moseholm spørger, om det ikke var at stjæle at dele bøger ud i Magasin, hvortil der svares: “Der er en stor forskel på de ting, der står i butikken og de ting, der står hos en privatperson. De ting, der står i butikken, er alle sammen objekter for at lave profit. Magasins direktør går ikke ned og læser i dem”.⁴⁹ Argumentationen for at lave lovovertrædelse i den politiske kunsts navn minder i øvrigt i dette tilfælde om den argumentation, der blev brugt i forbindelse med Katrine Dirkinck-Holmfeldts buste-aktion på Kunstakademiet i 2020: Målet helliger midlet.

I 1982, umiddelbart inden Solvognen formelt nedlægges, interviewes nøglepersonerne bag Solvognen Nina Rasmussen, Britta Lillesøe, Olaf Petri “Luffe” og Hjalte Tin, hvor de kigger tilbage på gruppens virke. I tilrettelægger Bodil Kofoeds oplæg til *Julemandshæren* lyder det:

“Højdepunktet af aktionen var omhyggeligt valgt til at skulle foregå i stormagasinerne Illum og Magasin, hvor de flinke julemænd delte gratis gaver ud til kunderne fra varehusenes hylder. En velgørenhed, der vakte begejstring hos de fleste kunder. Men til gengæld havde ledelsen i stormagasinerne svært ved at se det humoristiske i velgørenheden.”⁵⁰

Selvom Hjalte Tin i det efterfølgende forklarer, at det var en af flere aktioner, er det den eneste del af aktionen, der bliver forklaret. Og bøgerne er i tilrettelæggerens ord nu gaver, der giver indtryk af, at man som heldig kunde, der var til stede, kunne have modtaget hvad som helst. Derudover fortælles der for første gang om de tre måneders forberedelser dvs. processen, samt det politiske efterspil med fhv. kulturminister Nathalie Lind, der var imod, at Solvognens skulle præmieres og angiveligt forsøgte at få checken på 20.000 kr. fra Statens Kunstfond til at forsvinde. Formålet med Magasin-delen bliver beskrevet som en aktion om arbejdsløshed, der skal give det tilbage til folk, som de ikke havde råd til at købe i butikkerne. Det var altså ikke en aktivering til

⁴⁹ *Solvognen* DR, P1 16.03.1975, '40:00-'51:28.

⁵⁰ *Solvognen – det magiske teater*. DR P1 10.02.1982, '16:58-'20:04.

oprør og bevidstgørelse i så eksplicit en grad som ved den tidligere genfortælling af værket, der var i fokus.⁵¹

I forbindelse med udgivelsen af Kulturkanonen i 2006 interviewes skuespiller Henrik Vestergaard Pedersen om en planlagt genopførelse af *Julemandshæren* den 18. december 2006. Oplægget er: "I 1974 gennemførte teatergruppen Solvognen en politisk happening i stormagasinet Magasin. Solvognens skuespillere klædte sig ud som julemænd og gik rundt i Magasin og rev bøger og andre varer ned fra hylderne, som de så delte ud til kunderne som gratis julegaver".⁵² I denne version er fokus udelukkende på gaveuddelingen af bøger i Magasin. Dvs. at den "nye" version tager afsæt i myten, dvs. repertoiret, og ikke en kortlægning af arkivresten. Idéen om at genopsætte et ikonisk værk er taget fra Scenekunstudvalgets egen opfordring,⁵³ men indskriver sig samtidig i en moderne bevægelse i forhold til 1970'ernes performancekunst, hvor både ældre performancekunstnere genbesøger deres værker,⁵⁴ og yngre bearbejder dem⁵⁵ i en undersøgelse af, hvordan man kan genopføre og arkivere noget, der i udgangspunktet er flygtigt.

40 år efter aktionen laver journalist Victor Reddersen en reportage om Solvognen med udgangspunkt i *Julemandshæren* "for som barn af 68-generation har jeg kun hørt røverhistorier, rygter og halve vinde". Der veksles mellem interview med tidligere medlemmer, lydclip fra aktionen og musik. Nedslagene i fortællingen er ankomsten i helikopter, aktionen i stormagasinet og demonstrationen foran Arbejdsretten. Men der kommer også nye oplysninger frem. F.eks. at der findes en synopsis med titlen: "*Julen har bragt velsignet bud. Et manuskript til Solvognens julestykket*", og at julemanden skulle have været sendt ned med faldskærm.⁵⁶ Britta Lillesøe fortæller også, at de kontaktede pædago-

⁵¹ *Solvognen – det magiske teater*. DR P1 10.02.1982, '16:58-'20:04.

⁵² *Julemandshæren*, DR P1 16.12.2006 '06:13-'13:11.

⁵³ Kulturministeriet: *Kulturkanon*, 2006, s. 218.

⁵⁴ Barbara Büscher: *Lost & Found. Archiving Performance*. Barbara Büscher, Franz Anton Cramer (eds.) *Fluid Access: Archiving Performance-Based Arts*, 2017, s. 67.

⁵⁵ F.eks. *Moments. A History of Performance in 10 Acts*. ZKM Center for Art and Media Karlsruhe 08.03.2012- 29.04.2012, hvor performancekunstnere blev inviteret til at genopføre og bearbejde deres værker fra 1970'erne i et udstillingsformat kulminerende med, at en gruppe unge, der havde bevidnet processen omformede udstillingen. I *Seven Easy Pieces* Guggenheim Museum New York 15.11.2005-19.11.2005 genopførte Marina Abramovic syv af sine hovedværker for at undersøge, hvordan man kan genopføre og arkivere noget, der i udgangspunktet er flygtigt.

⁵⁶ *Solvognen – dønninger fra et oprør*. DR P1 27.12.2014 '00:33-'57:35.

gernes landsforening og bad dem om at samle så mange børn som muligt på kajen til julemændenes ankomst med Norgesbåden – en ny oplysning i forhold til publikumsrekruttering, der ikke har været omtalt tidligere. Den monterede lyd er meget langt fra den rå udsendelse i 1975 og giver et radikalt anderledes indtryk af værket – nemlig som det, det er blevet: Kanonisk.

I programmet *Sommergæsten* er skuespiller Anne Marie Helger gæst i forbindelse med en portrætudsendelse i anledning af hendes 70-års fødselsdag i 2016. Her fortæller Helger om sin deltagelse i *Julemandshæren*, at hun læste H.C. Andersens *Den lille pige med svovlstikkerne* på Rådhuspladsen, fordi hun var bange for “knippelsuppe”.⁵⁷ Eventyrop-læsningen har ikke tidligere været dækket i de øvrige kilder, og hun tilføjer hermed et nyt “mindre nisset” element til værket. Det understreger også, hvor svært det er at dokumentere denne type værker. I radioudsendelsen genfortælles værket af tilrettelæggeren som “50 julemænd har indtaget Magasin og begynder at tage varer ned fra hyl-derne og dele dem ud til folk som om det var gaver”. Bøgerne er altså helt gledet ud af anekdoten.

Lyd billedet, der transmitteres fra de faktiske begivenheder, bearbejdes, så udtrykket går fra at være rå, live og lidt usikkert til en kanonisk begivenhed. Dette sker ved valg og fravalg af lydbider kombineret med valg om, hvordan interviewpersonerne får lov til at tale: I 1975 er det et længerevarende interview, mens udsendelsen i 2014 klipper sætninger fra tidligere medlemmer ind i mellem hinanden, så det fremstår som et rytmisk fælleskor. Radioudsendelserne indeholder en æstetik og lydlig iscenesættelse, der påvirker oplevelsen af bevidnelserne. Dette adskiller sig fra f.eks. interviews i *Oral History Project* på New York Public Library⁵⁸ eller optagelser i Dansk Folkemindesamling, hvor optagelserne er lavet til arkivet, dvs. ikke mhp. at underholde. Formålet med optagelsen påvirker både formen og indholdet og altså det endelige dokument. Indholdsmæssigt kan man meget hurtigt følge mediernes fokus på aktionen i Magasin og Illum, der i høj grad trænger f.eks. skole-aktionen i baggrunden. Selvom udsendelserne er i arkivet, fungerer de som mundtlige bevidnelser, dvs. som en del af repertoiret. Værket genopføres ved hver genfortælling og forandrer sig en smule.

⁵⁷ *Sommergæsten på P1: Anne Marie Helger* 31.07.2016, ‘15:45’-‘21:13.

⁵⁸ Besøgt som del af forskningsprojektet i april 2019.

Værker der udspringer af Julemandshæren

Da julemændene kom til byen med Solvognen blev udgivet i 1975 på forlaget Demos af Solvognen. Bogen består af fotografier fra aktionen indsat i en fortælling for børn. Selve rækkefølgen af begivenhederne adskiller sig fra de øvrige kilder, men har, når man ser bort fra anslaget, en invitation til julemændene om at komme på besøg til jul på Christiania, de samme grundbegivenheder: Ankomsten på marken, besøg i De Gamles By, besøg på en fabrik, besøg i banken, besøg på en skole og kulminationen bliver i denne fortælling besøget i det kæmpestore stormagasin: ““Glædelig jul” råbte julemændene og begyndte at ta varerne ned fra hylderne og gi til folk. “Nu får I lidt af det tilbage, som I har stået på fabrikkerne og lavet””.⁵⁹ I værket over værket er bøgerne altså også erstattet med varer. Hvor selve mødet med dommeren ikke tidligere er beskrevet, er det en del af dette værk:

“Dommeren hørte på politiets forklaring og tænkte sig længe om, mens han bladrede i en bog. Han så mere og mere bekymret ud. Endelig sagde han: Da julemændene ingenting har tage til sig selv, kan det ikke kaldes et tyveri. Og skønt jeg har ledt hele bogen igennem, har jeg ikke fundet noget sted, hvor det står, at det er forbudt at synge ved juletid”⁶⁰

Dermed gøres frifindelsen i Byretten til en del af værket og man vil kunne argumentere for at værket *Julemandshærens* varighed først slutter med Landsrettens dom.

I stedet for at handle entydigt om arbejdsløshed, bliver børnebogen en kritik af hvordan man indretter sig i en afsøgning af hvad børnene, de gamle og de arbejdsløse virkelig ønsker sig til jul. Demonstrationen foran Arbejdsretten er udeladt ligesom optrinene på Rådhuspladsen. Til gengæld er der tilføjet et møde med nogle børn i en baggård, der ønsker “et godt sted at bygge huler, og et sted hvor vi kan ha kaniner og høns og spille bold” og et møde med en arbejdsløs i et supermarked, der inviterer julemændene med hjem. Hvor dele af pressen i deres omtale fokuserede på Jesper Klein dvs. kendte ansigter, er det en uniformeret æstetik der gør sig gældende i børnebogen – ingen skiller sig

⁵⁹ Solvognen: *Da julemændene kom til byen med Solvognen*, 1975, ingen sidenummerering.

⁶⁰ Solvognen, 1975, ingen sidenummerering.

ud. Der er ingen sammenfald mellem pressebillederne og billederne i børnebogen, selvom mange af optrinene er de samme. Der er enkelte af billederne, der er lavet som collage/komposit.

Nina Rasmussen står bag det andet værk om værket: erindringsbogen "Solvognen. Fortællinger fra vores ungdom" fra 2002. I et levende sprog genoplever Rasmussen med udgangspunkt i Solvognen sin ungdom med fokus på 1970'erne. Bogen giver et fint overblik over teatergruppens samlede historie med udgangspunkt i Nina Rasmussens oplevelser. Erindringsbogen handler i høj grad om at sætte navne og ejerskab på værket, selvom Rasmussen selv beskriver den intention der i 1972 opstår om anonymitet "Da gruppen begyndte at vokse, opfandt vi en regel som sagde, at alle som ville være med skulle arbejde anonymt og kollektivt".⁶¹ Alligevel bliver processer og roller for de enkelte medlemmer omhyggeligt beskrevet. En vigtig oplysning er at gruppen solgte filmrettighederne til *Julemandshæren* til fjernsyn for at redde økonomien.⁶² Filmen, der kom ud af det, *Dejlig er den himmelblå*, blev ikke vist på DR.⁶³ To andre for arkivopbygningen centrale oplysninger i bogen er, at der i 1976 er indbrud på forlaget Demos hvor alle originale fotos fra *Julemandshæren* blev stjålet.⁶⁴ Derudover brænder kostumelageret omkring 1979.⁶⁵ Så selvom vi i radioudsendelsen fra 2014 ved, at der findes en synopsis, peger de beskrevne begivenheder på arkivers skrøbelighed.

Arkivet og repertoire

Julemandshæren, hvis teaterprogrammer og -plakater ikke er pligtafleveret, såfremt de var fremstillede, er utrolig veldokumenteret igennem pligtafleveringen af medierne i arkivet. Selvom der er tale om et værk, hvor ingen, heller ikke de medvirkende, har overværet det samlede værk, skaber særligt samtidens mediedækning et indgående indblik i den fem dage lange aktion.

Igennem den minutiøse gennemgang af kilderne ser man allerede i både radioudsendelsen fra 1975 og dommen i 1976 et skred i, hvordan begivenhederne genfortælles. Det er f.eks. blevet til varer, der deles ud i stedet for bøger, og det sætter fantasien i gang. Samtidig lægges

⁶¹ Rasmussen 2002, s. 49.

⁶² Rasmussen 2002, s. 223.

⁶³ Rasmussen 2002, s. 224.

⁶⁴ Rasmussen 2002, s. 268.

⁶⁵ Rasmussen 2002, s. 283.

betoningen af, hvad der var vigtigt ved aktionen i genfortællingen i 1975 (at mobilisere til oprør og bevidstgørelse), et andet sted end i de senere genfortællinger, hvor det bliver kritikken af kapitaliseringen af julen, der står i centrum.

Ved avisernes dækning af den fem dage lange aktion besad både demonstrationen ved Arbejdsretten og aktionen i Magasin elementer, der var "farlige" fordi julemændene gjorde noget, man ikke måtte: Anvendte et trykluftbor/hammer mod facaden af Arbejdsretten og delte bøger ud, der måske, måske ikke tilhørte andre. I begge tilfælde førte politiet julemænd bort. At begivenheden i Magasin blev anekdoten, der overlevede bedst i repertoiret, kan man i arkivresterne i særligt radioen følge udviklingen af. Det skyldes måske den efterfølgende retssag, der kun handlede om denne del af aktionen. Eller at arbejdsløshedssituationen er ændret, men at der i selve Robin Hood-fortællingen er et klassisk narrativ: At tage fra de rige og give til de fattige, som alle kan relatere til? Hvorom alting er, er det i dag aktionen i Magasin, der er central i repertoiret, hvorimod arkivet giver indblik i andre dele af aktionen, der i dag ikke er en del af den kollektive anekdote.

Normalt vil det være i en specialindsamling, at man får indblik i metode og produktionsproces, men også dette løftes der for sløret til igennem de interviews, der laves i radioen.

Casens repræsentativitet

Solvognens aktion er kanonisk, men kan man anvende den som et repræsentativt eksempel for dokumentation af eksperimenterende teater i 1970'erne? Som nævnt anvendte Solvognen systematisk medierne til at forstørre deres værker, hvilket påvirkede deres æstetiske udtryk. Med udgangspunkt i Rasmussens skildring af Solvognens historie er de af hende nævnte relaterede grupper medtaget i en gennemgang af hvad, der findes af materiale om dem i mediesamlingerne på Det Kgl. Bibliotek.

Søgningerne er foretaget i april 2021⁶⁶ med undtagelse af Infome-

⁶⁶ I søgningerne indgår alle de steder, hvor teatrets navn nævnes. Det vil sige, at annoncer for forestillinger også er en del af søgningen. Tallene dækker artikler, anmeldelser, foromtaler og annoncer. Delta Blues Band, der ikke er en teatergruppe, men et band ligger absolut i bunden i forhold til omtale i den nuværende beholdning af digitaliserede aviser. Omtalen af Ry teater efter 1980, er ikke gruppen Ry Teater, men et teater beliggende i Ry.

diasøgningen, der er foretaget i november 2021.⁶⁷ Aviserne på Det Kgl. Bibliotek bliver som tidligere nævnt løbende digitaliseret og stillet til rådighed via mediestream.dk. Dog har man valgt at stoppe digitaliseringen ved 2010, da Infomedia har de digitale kopier. Det Kgl. Bibliotek har modtaget en fuld aflevering fra Infomedia, men denne er ikke opmærket og gjort søgbar endnu. Derfor er Infomedias database brugt i nærværende artikel. Den er opbygget anderledes end mediestream.dk og søgealgoritmen er også anderledes. Det har betydning for hvordan tallene skal læses, og understreger Helle Strandgaard Jensens pointe om vigtigheden af at man som bruger kan se, hvilken del, der er digitaliseret i et arkiv.⁶⁸ Derudover er der behov for viden om hvordan søgealgoritmen er lavet i den enkelte database, for at man kan sammenligne søgninger. Reelt er det først tal fra 2010 og frem fra Informedia, der kan give en ide om omfanget af dækningen.

Solvognen, Det lille teater, Fioleteatret og Jomfru Ane teatret får massiv medieomtale i aviserne i 1970'erne – dog er det vigtigt at vide, at de tre stationære teatre har langt flere produktioner på årsbasis end Solvognen. Forholdsmæssigt løber Solvognen altså med prisen for bedste pressedækning.

For alle de teatre, der stadig er aktive, kan man for hovedparten se, at omtale (og annoncering) i medierne for hovedparten falder fra 2010 på trods af at bl.a. dagbladene modtager statsligt tilskud og har en forpligtigelse til at dække kulturområdet. Der er tale om en generel tendens for kunstområdet, hvor noget af kulturformidlingen er flyttet over på sociale medier, men store dele reelt forsvundet.⁶⁹ Det generelle fald i dækningen af (scene)kunstområdet fik i 2021 sammenslutningen Forenede Kritikere til at komme med et medieudspil, der pålægger dagspressen at prioritere kunsten ved at man i lovtæksten erstatter “kulturelle temaer” med “kunst og kultur”, for at sikre en demokratisk dannelse, kritisk refleksion og kulturel forståelse.⁷⁰ Hvis man skal basere sin indsamling på scenekunstområdet på denne type

⁶⁷ I Informediasøgningerne er der afgrænset til landsdækkende dagblade, regionale og lokale dagblade samt lokale ugeaviser.

⁶⁸ Helle Strandgaard Jensen: *Digital Archival Literacy for (all) Historians*. Media History, 2020 s. 256

⁶⁹ *Information* 6.10.2017.

⁷⁰ Forenede kritikeres forslag til medieaftale 2021-25 https://forenedekritikere.files.wordpress.com/2021/02/tre-forslag-til-styrkelse-af-kunst-og-kultur-i-medierne_20210226.pdf Besøgt 20. maj 2021.

pligtaflevering, kræver det, at der sker en politisk initieret ændring af hvordan medierne skal fortolke den lov de modtager offentlig støtte på baggrund af, så der bliver skrevet mere om flere. Som det er nu, er medierne, påtrods af den for arkivopbygningen herlige pligtaflevering, mindre dækkende på scenekunstmrådet fra 2010 og frem end tidligere, og der er grupper, der næsten ingen omtale får.

En gruppe, der ser ud til at have fået meget lidt medieomtale, er teatergruppen *Banden* selvom den teaterhistorisk spillede en væsentlig rolle i gruppeteatermiljøet i 1970'erne og 1980'erne. Dette kan dog skyldes udfordringer med søgeafgrænsningen.

Tabel 1a: Avisomtaler af teatergrupper relateret til Solvognen (mediestream.dk)

Teatergruppe	1960-69	1970-79	1980-89	1990-99	2000-2009	2010-2019	2020-
Odin teatret (1964-)	2.925	4.793	5.069	4.443	4.006	8	0
Ry teater (1962-72)	397	301	2.591	20	22	1	0
Banden* (1968-93)	0	42	119	20	1	0	0
Rimfaxe (1970-95)	0	2.370	3.150	828	229	0	0
Det lille teater (1966-)	4.448	7.321	4.928	3.899	4.525	20	0
Secret Service (1969-?)	0	27	10	6	4	0	0
Drage-teatret (?)	0	50	78	0	0	0	0
Christianias totalteater (?)	0	0	0	0	0	0	0
Fiolteatret (1962-92)	4.684	9.764	8.665	1.939	240	11	0
Solvognen (1969-83)	0	7.640	2.411	8	1	0	0
Jomfru Ane Teatret** (1967-2010)	2.567	5.333	4.498	3.937	3.277	5	0

* Olsen-Banden bliver en del af hittene – derfor bruges denne søgning “teater banden” -olsen. ** Jomfru Ane Teatret og Jako-Bole teatret blev i 2010 fusioneret til Teater Nordkraft.

Tabel 1b: Avisomtaler af teatergrupper relateret til Solvognen (Infomedia.dk)

Teatergruppe	1960-69	1970-79	1980-89	1990-99	2000-2009	2010-2019	2020-
Odin teatret (1964-)	0	32	34	398	2.441	4.634	557
Ry teater (1962-72)	0	0	0	1	1	8	2
Banden* (1968-93)	0	1	2	2	5	0	0
Rimfaxe (1970-95)	0	9	23	6	5	2	0
Det lille teater (1966-)	0	23	40	608	2.905	3.551	452
Secret Service (1969-?)	0	0	0	0	3	0	3
Drageteatret (?)	0	0	0	0	3	1	0
Christianias totalteater (?)	0	0	0	2	0	0	0
Fiolteatret (1962-92)	0	15	69	451	380	407	50
Solvognen (1969-83)	0	1	0	1	6	2	0
Jomfru Ane Teatret** (1967-2010). Fra 2010 er søgningen lavet som "Teater Nordkraft"	0	5	15	325	1.374	1.780	242

* Olsen-Banden bliver en del af hittene – derfor bruges denne søgning "teater banden" –olsen. ** Jomfru Ane Teatret og Jako-Bole teatret blev i 2010 fusioneret til Teater Nordkraft.

Hvis vi kigger på Radio-TV arkivet, er der ligesom avisdækningen grupper, der ikke er lavet udsendelser om. Det er altså heller ikke en stabil pligtafleveringskilde i forhold til scenekunstrådet, selvom den potentielt ville kunne fungere som kilde til både værk, proces og metode. Optællingen af TV-udsendelser fra 2000 og frem er præget af genudsendelser, der giver et skævt billede: Det lille teater omhandles reelt i tre udsendelser på DK4, der samlet udsendes 51 gange. Dvs. at der er stor redundans i arkivet.

Når man kigger på antallet af gange, et teater er nævnt i programoversigten på arkivinterfacet larm.fm og sammenholder det med antallet af bevarede radio- og tv-optagelser, kan man se, at en del udsendelser for bl.a. Odin teatret ikke umiddelbart er bevaret, ligesom Fiolteatret optræder 54 gange i programoversigterne, men kun et program er bevaret. Dette kan dog skyldes varierende metadateringspraksis i DR-arkiv, hvor en del informationer er hentet fra.

Tabel 2: Programoversigter om teatergrupper relateret til Solvognen (larm.fm)

Teatergruppe	Programoversigter total	1960-69	1970-79	1980-89	1990-99	2000-2009	2010-2019
Odin teatret (1964-)	58	10	19	16	1	8	0
Ry teater (1962-72)	0	0	0	0	0	0	0
Banden* (1968-93)	0	0	0	0	0	0	0
Rimfaxe (1970-95)	9	0	3	6	0	0	0
Det lille teater (1966-)	49	6	15	28	0	0	0
Secret service (1969-71)	13	0	8	5	0	0	0
Drageatret (?)	0	0	0	0	0	0	0
Christianias totalteater (?)	0	0	0	0	0	0	0
Fiolteatret (1962-92)	54	13	26	15	0	0	0
Solvognen (1969-83)	29	0	15	8	6	0	0
Jomfru Ane Teatret** (1967-2010)	17	2	11	2	0	0	0

Tabel 3: Radioprogrammer om teatergrupper relatert til Solvognen

Teatergruppe	Radioprogrammer total	1960-69	1970-79	1980-89	1990-99	2000-2009	2010-2019
Odin teatret (1964-)	23	0	1	1	9	1	11
Ry teater (1962-72)	0	0	0	0	0	0	0
Banden* (1968-93)	0	0	0	0	0	0	0
Rimfaxe (1970-95)	0	0	0	0	0	0	0
Det lille teater (1966-)	0	0	0	0	0	0	0
Secret service (1969-71)	2	1	0	0	1	0	0
Drageteatret (?)	0	0	0	0	0	0	0
Christianias totalteater (?)	0	0	0	0	0	0	0
Fiolteatret (1962-92)	0	0	0	0	0	0	0
Solvognen (1969-83)	17	0	5	1	0	5	6
Jomfru Ane Teatret** (1967-2010)	3	0	0	1	2	0	0

Tabel 4: TV-programmer om teatergrupper relateret til Solvognen

Teatergruppe	TV-program total	1960-69	1970-79	1980-89	1990-99	2000-2009	2010-2019	2020-
Odin teatret (1964-)	8	0	0	0	0	0	0	8
Ry teater (1962-72)	0	0	0	0	0	0	0	0
Banden* (1968-93)	0	0	0	0	0	0	0	0
Delta Blues Band (1968-)	0	0	0	0	0	0	0	0
Rimfaxe (1970-95)	0	0	0	0	0	0	0	0
Det lille teater (1966-)	51	0	0	0	0	0	44	7
Secret service (1969-71)	0	0	0	0	0	0	0	0
Drageteatret (?)	0	0	0	0	0	0	0	0
Christianias totalteater (?)	0	0	0	0	0	0	0	0
Fiolteatret (1962-92)	1	0	1	0	0	0	0	0
Solvognen (1969-83)	33	0	0	0	0	5	26	2
Jomfru Ane Teatret** (1967-2010)	13	0	0	0	0	0	13	0

Teaterprogrammet

Teaterprogrammet fortæller, hvem der opførte hvad hvor og hvornår. Her fremgår bl.a. alle rettighedshavere. Teaterprogrammer er trykte og hører derfor ind under pligtafleveringsloven efter dens udvidelse i 1902. Imidlertid er man afhængig af, at materialet indsendes fra trykkeriet. Og netop på teaterområdet viste en intern undersøgelse, jeg foretog i 2020, at mange trykkerier og teatre glemmer at indsende materialerne. Det Kgl. Bibliotek burde have modtaget en righoldig samling fra f.eks. Det lille teater, der laver utrolig smukke teaterprogrammer til børn til alle deres forestillinger, der kan foldes ud til en plakat. Imidlertid har vi kun bevaret ni programmer, siden teatret blev oprettet i 1966, hvilket er forstemmende og peger på, at selv lovmæssig pligtaflevering ikke altid sikrer, at materiale bliver bevaret. Det er kun Odin teatret og Fiolteatret, der skiller sig ud i den noget tynde dækning, hvilket delvist skyldes, at begge teatre har doneret deres arkiv til Det Kgl. Bibliotek via Specialsamlingerne, hvorfra teaterprogrammerne er blevet overført til Småtrykssamlingen.

Tabel 5: Pligtafleverede teaterprogrammer for udvalgte grupper i perioden 1960-2021

Teatergruppe	Bevarede teaterprogrammer
Odin teatret (1964-)	124
Ry teater (1962-72)	0
Banden* (1968-93)	5
Delta Blues Band (1968-)	0
Rimfaxe (1970-95)	7
Det lille teater (1966-)	9
Secret service (1969-71)	0
Drageteatret (?)	0
Christianias totalteater (?)	0
Fiolteatret (1962-92)	327
Solvognen (1969-83)	0
Jomfru Ane Teatret** (1967-2010)	17

Skrøbelige arkiveringsformer

Solvognens *Julemandshær* er usædvanlig veldokumenteret igennem pligt-afleveringen af aviser, fordi gruppen anvendte medierne aktivt til at forstørre og udbrede deres værker. Derved adskiller de sig fra mange af de samtidige grupper og kan ikke bruges som repræsentativt eksempel på, om en særindsamling er nødvendig eller ej. Derudover er mediernes dækning af området faldet igennem de sidste 10 år, og de sociale medier hverken dækker eller bevares tilstrækkelig til at man kan anvende dem i en fremadrettet strategi. Pligtaflevering af teaterprogrammer og plakater er en kontinuerlig udfordring at sikre. Derfor er det nødvendigt at tale om særindsamlinger. I Solvognens eksempel findes der et privatejet arkiv. Ved potentielt at overtage dette vil vi fortsætte en "historisk objektiv" arkivopbygning, hvilket kan være nødvendigt, når der er tale om en gruppe, der ikke længere har et aktivt kunstnerisk virke. Men den digitale tidsalder ændrer den måde, vi gemmer materialer på, og formater bliver hurtig ikke-læsbare, fordi software forældes, eller man skifter computer eller telefon, hvor data var lagret uden at få det overført. Derved er nutidens kunstneres arkiver skrøbelige på en måde, de ikke har været tidligere.

Indsamlingsstrategier

Der ligger en magt i at danne og indsamle kulturarv.⁷¹ Med indsamlingen definerer man, hvad der er vigtigt samtidig med, at man igennem sine valg opbygger enten et historisk faktisk arkiv eller et kulturarvsarkiv som en erindringsform, der ikke er baseret på rationelle fakta, men på fornemmelser, der fylder huller ud.⁷² Kendetegnende for den internationale forskning om indsamlingsmetodikker på scenekunstområdet er, at der primært er tale om universitetsforskning uden fast tilknytning til en større samling.⁷³ F.eks. anbefaler teaterforsker Mat-

⁷¹ D. Lowenthal: *Fabricating Heritage. History & Memory: Studies in Representations of the Past*, 10(1), 1998 5-24.

⁷² Mads Kullberg: *Om at samle på hændelser, bevaring og registrering af flygtige kunstformer*, 2016.

⁷³ Gunhild Borggreen & Rune Gade: *Performing archives – Archives of performance*. Copenhagen, 2013, Matthew Reason & Anja Mølle Lindelof: *Experiencing Liveness in Contemporary Performance: Interdisciplinary Perspectives*, 2016, Matthew Reason: *Documentation*,

thew Reason at anvende Della Pollocks *performative writing*⁷⁴ som dokumentationsform, hvor publikums oplevelse af værket sættes i centrum, en strategi, der på nationalt indsamlingsniveau er udfordrende, og som har en klar målgruppe, teaterforskeren og ikke kunstneren. Hans bog om scenekunstdokumentation fokuserer på forholdet mellem forsker, kunstner og økonomi i forhold til dokumentation, men ser kun forskeren som bruger af arkivet.⁷⁵

For grupper og teatre, der ikke anvender teksten som det primære, vil det imidlertid være interessant at kigge på andre strategier for arkivopbygning, der medtænker kunstnerne som brugere af arkivet. Jeg har derfor besøgt forskellige internationale scenekunstarkiver, og særlig et er interessant i denne sammenhæng: *Franklin Furnace Archive* i New York, et lille aktivist arkiv og udstillingssted, hvis hovedsamling af performance og litteratur delvist er overgivet til *Museum of Modern Art*, New York. *Franklin Furnace Archive* blev stiftet i 1976 og fokuserer på bevaring af *time based art*, dvs. kunst der finder sted over tid. I forbindelse med en udstilling hos *Franklin Furnace Archive*, skal kunstneren altid donere dokumentation af værket til arkivet. Dette krav kan stilles, fordi der er et betalingsforhold imellem arkiv/udstillingssted og kunstner. Men derudover skal kunstneren udfylde en række papirer om værket, hvor han eller hun gør rede for idéen bag værket. Dokumentet afleveres tæt på tilblivelsestidspunktet. Kunstnerens fortælling om værket vil ændre sig med tiden, men arkivet har faciliteret et øjebliksbillede, der bringer forskeren eller en kunstner, der vil arbejde med en genopførelse af værket, tæt på intention i værkets samtid.⁷⁶

Revision af pligtafleveringsloven

Den største udfordring for arkivopbygningen på området er selvfølgelig, at der ikke er pligtaflevering af opførte sceniske værker i Danmark modsat f.eks. i Norge, hvor man i 1989 som det eneste land i Norden tog konsekvensen af den manglende aflevering af opført upubliceret dramatik og gjorde det til en del af pligtafleveringsloven at aflevere et

disappearance and the representation of live performance, 2006. Patrick Pavis: *Languages of the Stage*, 1982.

⁷⁴ Della Pollock: *Exceptional spaces, essays in performance and history*, 1998.

⁷⁵ Matthew Reason: *Documentation, Disappearance and the Representation of Live Performance*, 2006.

⁷⁶ Arkivbesøg april 2019.

værk eller dokumentation af et værk, der havde været opført udenfor en lille kreds.⁷⁷ I lovteksten er det imidlertid lidt uklart, om f.eks. dans og performance, der er dokumenteret, men hvor dokumentation ikke har været sat til salg, er omfattet af loven. I en postdramatisk kontekst vil det være mest tidssvarende at medtage disse dele ved en evt. fremtidig revision af pligtafleveringsloven i Danmark, fordi det som nævnt i indledningen i dag langt fra altid er den dramatiske tekst, der er centrum for en iscenesættelse.

Statens Kunstfond har siden 1960'erne krævet, at kunstnere for at få udbetalt støtte skulle indsende værksdokumentation. Dokumentationen på musikområdet er løbende blevet overført til Det Kgl. Bibliotek. I forhold til scenekunstrådet er det oplagt at udvide afleveringen fra Statens Kunstfond til også at omhandle dette område, idet man sikrer en systematisk indsamling baseret på, hvad der har opnået støtte, dvs. en kvalificeret faglig kuratering. Og her vil man kunne overveje at tilføje et skema, kunstneren kan udfylde for at påvirke tolkningen af værket og skabe en forbindelse imellem arkivet og repertoireet.

Ville Solvognens *Julemandshær* være kommet i arkivet ad denne vej? Nej, for de modtog ikke kunststøtte, men fik en præmie. Et system vil altid have huller og skulle suppleres. Solvognen er som sagt usædvanligt veldokumenteret igennem medierne, mens andre grupper som *Secret Service* er så hemmelige, at de undslipper pligtafleveringens almindelige kanaler.

Hvordan skal værkerne dokumenteres? I den nuværende afleveringsform til Statens Kunstfond er der ikke krav til formatet. Dvs. det vil være, hvad kunstneren finder passende. Hvad kunstnerne selv mener bør arkiveres fra deres værker, og hvilken betydning det har for anvendelsespotentialer, er dette projektets næste undersøgelsesspørgsmål.

⁷⁷ Lov om afleveringspligt for allment tilgængelige dokument (pliktavleveringslova), LOV-1989-06-09-32.

Julemand ved Christiansborg Slotsplads. En hilsen fra Solvognen i forbindelse med Christianias 50-års jubilæum i september 2021. Julemandshærens deltagelse blev i denne omgang ikke dækket af medierne. Foto: Anna Lawaetz.

EPILOG

Den 22. september 2021 kunne man opleve julemænd i gaderne igen, da Christiania fejrede sit 50-års jubilæum i en ugelang fejring. I et stort optog vandrede udklædte christianitter mod Christiansborg og videre til Rådhuspladsen. Forrest i optoget kørte en lille lastbil udsmykket med blomsterranker. På ladet tronede guldruden i rødt, skuespillerinde Britta Lillesøe, medstifter af teatergruppen Solvognen. På Christianborg Slotsplads gjorde optoget holdt, og Lillesøe holdt en brændende tale. Enhedslistens Rosa Lund kom med en gave, et træ, og læste et digt fra Enhedslisten til Christiania højt. Lund lovede at bringe christianitternes ønsker videre til både Christiansborg og Københavns Rådhus. Udover fem julemænd på en traktortrukket ladvogn kunne man opleve NATO-soldater i skørter, Christianias pigearde, en kvinde på ethjulet cykel og festligt udklædte christianitter.

En søgning i Infomedia på *Julemænd AND Christiania* giver imidlertid ingen hits. Mediedækning af selve den runde fødselsdag i perioden 22.9.2021-26.9.2021 giver 34 hits (søgeord: *Christiania 50 år*). I dem omtales fødselsdagsoptoget kun to gange en passant som "...og så er der optog og alt muligt"⁷⁸. I både *Information* og *Berlingske.dk* bringes et billede, men optoget nævnes kun i billedteksten.⁷⁹ Kun i *Berlingske.dk* er der en direkte reportage, der dog ikke beskriver hverken Julemandshær-resterne eller NATO-hærens overvintrede ballerinaer.⁸⁰ Dette understreger pointen om, at omtalen af scenekunst i de pligtafleverede aviser, er faldende.

Med brugen af julemænd parafraserede optoget over *Julemandshæren* og skabte en ny variation, der peger på værket som ikke-statisk. I optoget var de ikke hovedpersoner, men kropsliggjorde Christianias historie. På den måde cementeres Diana Taylors pointe om repertoiret som dynamisk og levende. Og vi, der sidder med arkivet, kan prøve at finde rester, baseret på andre kilder end aviserne, der kan hjælpe med at genfortælle historien i fremtiden.

⁷⁸ *Politiken.dk*, 23.9.2021, *Politiken*, 24.9.2021, 4 sek. s. 18.

⁷⁹ *Information.dk*, 25.9.2021 og *Berlingske.dk*, 25.9.2021.

⁸⁰ *Berlingske.dk*, 22.9.2021.

SUMMARY

ANNA LAWÆTZ: *Whatever Happened to the Santa Claus Army?*
On Archiving Ephemeral Theatre Forms

Since the 1960s there has been a paradigm shift in the theatre towards a post-dramatic theatre, in which the playtext is not the most important basis for the staging but is part of an interplay with other parameters such as visuals, sound, and movement. This poses challenges to traditional archival strategies that rely on the playtext. New collection strategies are required to ensure this cultural heritage is preserved.

This study takes as its starting point a work that goes beyond the unities of action, time and place and challenges the collection strategies the most: *The Santa Claus Army* (*Julemandshæren*) by the theatre group Solvognen (1968-83). The performance took place over five days in the Copenhagen area in December 1974, and was included in the *Cultural Canon* in 2006 as an important contribution to Danish culture. The study examines only records preserved at The Royal Danish Library due to the legal deposit act, as the Special Collection Department made no further acquisitions. Two sources are identified in the study: first, contemporary and subsequent recollections, and second, works based on material from *The Santa Claus Army* that paraphrase the original. The study compares the so-called *repertoire*, the oral narrative of the event, and the archival records and highlights the differences. It furthermore shows how the re-staging of the work in 2006 by a younger artist is based mainly on the so call *repertoire*.

The Santa Claus Army is well documented, although no playtext was collected. The performance is unfortunately not representative as Solvognen systematically used the media to promote and enlarge their work. The main scoop of this study is that it shows how Solvognen are over-represented in contemporary and later media coverage through the legal deposit act compared to other theatre groups in the 1970s. This calls for reflections on collection strategies. A revision of the legal deposit act is proposed as well as archival strategies known from other performing arts archives.